

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
РИНКУ ПРОДУКЦІЇ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА**

У статті здійснюється оцінка сучасного стану розвитку ринку продукції м'ясного скотарства. Особлива увага приділяється розгляду особливостей функціонування ринку продукції м'ясного скотарства. Досліджено особливості функціонування українського ринку м'яса та м'ясопродуктів, дається аналітична оцінка розвитку українського м'ясного скотарства в контексті забезпечення продовольчої безпеки населення України. Досліджено специфіку функціонування українського ринку яловичини та основні тенденції його розвитку з врахуванням вступу України до СОТ. Проаналізовано виробництво м'яса та м'ясопродуктів усіх видів. Здійснена порівняльна оцінка насиченості ринку українською м'ясопродукцією. Виявлено основні проблеми розвитку ринку продукції м'ясного скотарства в Україні та намічено шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: ринок, велика рогата худоба, попит, пропозиція.

Постановка проблеми. Вітчизняний ринок продукції скотарства функціонує стихійно через слабку інфраструктуру, наявність великої кількості посередницьких структур, недосконалість механізму ринкових відносин між товаровиробниками м'ясної продукції, її переробниками, торгівлею. Водночас скотарство залишається однією із провідних, історично традиційних для України галузей тваринництва, спроможною в умовах обмеженості матеріальних і фінансових ресурсів не лише збільшити виробництво сировини для м'ясопереробної промисловості, але й забезпечити економію витрат завдяки унікальним якостям м'яса великої рогатої худоби.

Актуальність вирішення проблеми розвитку вітчизняного м'ясного ринку зростає у зв'язку зі вступом України до СОТ, а також із реалізацією пріоритетної цільової програми «М'ясне скотарство» і Державної програми розвитку українського села на період до 2015 р. У цих документах м'ясне скотарство визначено як пріоритетна підгалузь тваринництва, якій притаманні потенційні переваги на внутрішньому і світовому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та прикладні питання економічного регулювання ринку продукції м'ясного скотарства висвітлені у працях вітчизняних учених: П.С. Березівського, Р.С. Грабовського, С.Л. Дусановського, О.В. Мазуренка, В.Я. Месель-Веселяка, В.М. Микитюка, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, І.Н. Топіхи, О.М. Шпичака, М.Д. Ян-ківа та багатьох інших. Водночас, враховуючи тривалий кризовий стан скотарства та необхідність інтеграції України у світовий ринок, виникає нагальна потреба в науковому обґрунтуванні дієвих інструментів економічного регулювання розвитку м'ясного скотарства в цілому та зокрема ринку його продукції з метою забезпечення продовольчої безпеки держави.

Мета дослідження – оцінити особливості ринку продукції скотарства та запропонувати шляхи стосовно удосконалення методичних прийомів його дослідження.

Матеріал і методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний, статистичних групувань, кореляційно-регресійного аналізу і графічний – для комплексного вивчення сучасного стану виробництва продукції м'ясного скотарства та визначення факторів, що впливають на його ефективність; вибірковий – для детального обстеження окремих господарств з вирощування великої рогатої худоби у різних регіонах.

Результати дослідження та їх обговорення. Вітчизняному ринку яловичини властиві загальні для ринку м'яса та м'ясопродуктів особливості: відносна незалежність споживання м'яса від споживання інших продуктів харчування; залежність від міжгосподарських і міжгалузевих зв'язків; тісний зв'язок зі світовим ринком, внаслідок чого положення на внутрішньому ринку визначається умовами імпорту поставок, залежністю від світової кон'юнктури, світових цін; складність інституціональної структури, оскільки м'ясна сировина виробляється у сільськогосподарських підприємствах, особистих господарствах населення і фермерських господарствах; спад виробництва продукції, зумовлений скороченням поголів'я й низькою продуктивністю тварин. Разом з тим, у процесі дослідження вітчизняного ринку яловичини було встановлено, що він є специфічним за своєю природою і характеризується такими ознаками:

– формування сировинних ресурсів ринку: створення товарних ресурсів яловичини як основного продукту спеціалізованої монопродуктової галузі м'ясного скотарства і як супутнього продукту молочного скотарства; чітко виражена сезонність виробництва яловичини – навіть за відносно стабільного попиту вимагає створення запасів свіжозамороженої яловичини й продуктів її переробки; висока порівняно з іншими м'ясними галузями тривалість виробничого циклу за сприятливих умов може тривати 3–4 роки;

– формування витрат і ціни: нижче порівняно з іншими м'ясними підгалузями витрати концентрованих і використання більш дешевих грубих, соковитих і пасовищних кормів, а на цій основі – традиційний зв'язок розміщення м'ясного скотарства із природними кормовими угіддями; відносно низька фондомісткість продукції, оскільки відгодівля можлива не лише на великих тваринницьких комплексах, але й на дрібних за розміром фермах із різними технологіями; відносно висока ціна щодо конверсії кормів і поживності (ціна калорії в яловичині вдвічі вище, ніж у свинині і у півтори рази вище, ніж у курятині); низька частка сільськогосподарських товаровиробників у кінцевій ціні: на 20% менше, ніж у свинарстві і на 35% нижче, ніж у птахівництві;

– придатністю м'ясної сировини до переробки: низький рівень придатності яловичини до глибокої переробки для випуску широкого асортименту готових до вживання й швидкого приготування продуктів; проблема зниження жирності за збереження якісних характеристик, соковитості й ніжності у зв'язку зі зміною споживчих переваг населення.

Вітчизняний ринок м'ясної продукції скотарства за своєю природою специфічний щодо її споживання й виробництва. Споживання м'яса й м'ясопродуктів відносно незалежне від споживання інших видів продовольства. Як вже зазначалося, попит на м'ясо характеризується взаємозалежністю й взаємозамінністю видів м'яса, при цьому м'ясо відрізняється високою еластичністю попиту відносно доходів. Обсяг і структура споживання м'яса значною мірою залежать від звичок і національно-культурних традицій населення окремих регіонів країни [1].

Специфіку функціонування ринку м'ясної продукції скотарства слід враховувати у процесі державного регулювання ринкових відносин і формування продовольчої, науково-технічної й зовнішньоторговельної політики. Ефективна продовольча політика спрямована на підвищення купівельної спроможності населення за рахунок росту його доходів і адресних соціальних виплат. Метою науково-технічної політики є відновлення обсягів виробництва м'ясної продукції скотарства на якісно новій основі, підвищення конкурентоспроможності продукції за рахунок зниження витрат виробництва та покращення якісних характеристик яловичини й телятини. Зовнішньоторговельна політика повинна забезпечувати захист внутрішнього ринку від експансії з боку закордонних товаровиробників, що використовують, як правило, методи недобросовісної конкуренції (демпінгові ціни) [2].

Структурно ринок продукції м'ясного скотарства може бути представлений трьома спеціалізованими ринками: живої племінної великої рогатої худоби, не призначеної для забою; молодих тварин, призначених для відгодівлі та наступного забою; великої рогатої худоби, що підлягає забою і продуктів її забою. У цьому дослідженні основна увага приділяється вторинному ринку.

Досліджуваний ринок, у свою чергу, може бути диференційованим. На первинному ринку здійснюється купівля-продаж великої рогатої худоби, що підлягає забою. Продавцями тут виступають сільськогосподарські товаровиробники, а покупцями – закупівельні й промислові структури, які мають необхідні потужності із первинної переробки тварин. Значення цього ринку визначається тим, що саме на ньому формуються закупівельні ціни, які сприяють або, навпаки, стримують розвиток галузі.

На вторинному ринку реалізуються продукти забою великої рогатої худоби, продавцями на ньому виступають як сільськогосподарські товаровиробники, що мають можливість здійснювати первинну переробку тварин, так і торгово-промислові й комерційні структури; покупцями – торговельні організації, а також підприємства м'ясної промисловості, де відсутня первинна переробка м'яса і які спеціалізуються на виготовленні ковбас та іншої продукції з м'яса й м'ясної сировини [3].

На первинному і особливо на вторинному ринку м'ясної продукції скотарства значне місце займає імпортна продукція. Така тенденція зберігається протягом усього післяреформеного періоду. Скорочення поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах залишається домінуючим фактором зниження виробництва, що зумовлено кількома причинами, серед яких – стан кормової бази, низька економічна привабливість галузі, високі капітало- та трудоміст-кість тощо. У 2011 р., незважаючи на деякий ріст середньодобових приростів ваги худоби на відгодівлі й нагулі, їх рівні є значно нижчими та не забезпечують істотного збільшення обсягу виробництва м'яса.

Враховуючи дані про розрахункові кількісні параметри ринку м'ясної продукції скотарства та загального ринку м'яса, можна зробити висновок про те, що у структурі загального приросту товарних ресурсів м'яса й м'ясопродуктів частка яловичини у 2011 р. займала 6,6%, тоді її частка у загальному виробництві м'яса в Україні становила 8,0, в 2005 р. – 32 %. Як свідчать дані табл. 1,

у 2005-2011 рр. темп приросту товарної продукції скотарства був вищим за загальний темп приросту продукції на м'ясному ринку за рахунок імпорту.

Таблиця 1 – Розрахункові ресурси ринку м'яса й м'ясопродуктів в Україні, 2005-2011 рр.

Показники	Усього *			У тому числі					
	2005	2011	2011 у % до 2005	вітчизняна продукція			імпорт		
				2005	2011	2011 у % до 2005	2005	2011	2011 у % до 2005
Продукція переробки худоби й птиці, тис. т	918	1799,6	196,0	657,34	1450,8	220,7	260,7	348,8	133,8
у т.ч. яловичина, тис. т	241,7	119,6	49,5	210,9	115,9	54,9	30,8	3,65	11,8
Племінна худоба жива, гол	4605	7824	169,9	3718	6368	171,3	887	1456	164,1
у т.ч. нетелі	4198	5887	140,2	3346	5731	171,3	852	156	18,3

* Без урахування зміни запасів на початок і кінець року.

За рахунок вторинного ринку м'ясної продукції скотарства формується роздрібний ринок яловичини й продукції з неї, субпродуктів I категорії, напівфабрикатів з яловичини, ковбасних виробів. Для виробництва ковбас, напівфабрикатів, м'ясного фаршу, пельменів використовуються яловичина та інші види м'яса, однак частка яловичини, як сировини у цих продуктах, порівняно низька [4].

У 2009 порівняно із 2008 рр. імпорт м'яса та м'ясопродуктів в Україну скоротився: у вартісному виразі – на 33%, в обсягах – на 16%, що пов'язано зі збільшенням внутрішнього виробництва та негативними наслідками фінансової кризи, яка обмежила платоспроможний попит населення.

Товарна структура імпорту м'яса та м'ясопродуктів у 2009 р. майже не змінилася, основні імпортовані товари – свинина (47%) і м'ясо птиці (37%). Відзначимо збільшення частки м'ясної продукції низького цінового діапазону: 0209 УТН ЗЕД “Свинячий жир, відділений від м'яса, і жир домашньої птиці” – від 4,2 у 2008 р. до 8% у 2009 р., та 0206 УТН ЗЕД “Харчові субпродукти великої рогатої худоби, свиней, овець, кіз, коней, ослів, мулів або лошаків, свіжі, охолоджені або заморожені” – від 4,2 до 6,3%.

Саме із цієї продукції (із частковим використанням субпродуктів II категорії) надалі виробляються ковбасні вироби, м'ясні напівфабрикати й консерви. Виробництво ковбасних виробів 2011 р. порівняно з 2006 р. скоротилося на 9,1%, консервів м'ясних із м'яса свійської птиці – на 18%, зі свинини – на 38,3%. Одночасно щорічно збільшувалася частка імпорту в м'ясній сировині. Для економіки країни заміщення імпорту готових м'ясних виробів імпортом сировини для їхнього виробництва слід оцінити позитивно, оскільки збільшується завантаження виробничих потужностей вітчизняних підприємств м'ясної промисловості, а також обсяг податкових відрахувань. Однак, не можна не відзначити високу частку імпорту на вторинному ринку м'ясної продукції скотарства [5].

Основними постачальниками продукції на роздрібний ринок є вітчизняні товаровиробники, які використовують для виробництва вітчизняну й імпортовану сировину. Фактор збільшення обсягів використання вітчизняними товаровиробниками м'ясних ресурсів іноземного походження значною мірою сприяв нарощуванню обсягів виробництва м'ясопродуктів (табл. 2).

Таблиця 2 – Виробництво основних видів м'яса та продуктів його переробки в Україні, тис. т

Показник	Роки						2011 р. до 2006 р., %
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Яловичина і телятина (свіжа чи охолоджена)	143	156	160	128	94,3	87,9	61,5
Яловичина і телятина (морожена)	50,1	43,9	61,5	39,4	26,9	24,1	48,1
Свинина (свіжа чи охолоджена)	81,4	130	179	157	130	164	201,5
Свинина морожена	18,9	25,4	24,0	14,2	5,4	7,5	39,7
Баранина (свіжа чи охолоджена)	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	80,0
Баранина морожена	0,1	0,05	0,01	-	-	-	-
М'ясо й субпродукти I категорії – всього	274	327	458	572	649	689	251,5
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці (морожені)	57,9	90,5	90,1	82,3	90,1	91,2	157,5
Ковбасні вироби	309	301	330	335	272	281	90,9
Вироби готові та консерви з м'яса свійської птиці	3,9	4,0	4,2	4,6	3,1	3,2	82,0
Продукти готові та консерви зі свинини	4,7	4,7	5,4	5,3	2,7	2,9	61,7
Напівфабрикати м'ясні (включаючи з м'яса птиці)	142	149	178	93,9	73,3	95,7	67,4

Джерело: складено і розраховано за даними Держкомстату.

Слід зазначити, що традиційна форма балансів ресурсів м'яса й м'ясопродуктів є недостатньо інформативною та надає загальні дані про обсяг і структуру ресурсів. Зокрема, у них знаходиться висвітлення лише стадія виробництва «сирого» м'яса, воно не поділяється за видами, на ринкове й неринкове виробництво (виробництво та споживання усередині домашніх господарств, минаючи торгівлю). Крім того, існують два принципово різних напрями використання імпорту: постачання безпосередньо для споживання населенням через торговельну мережу сирого м'яса й м'ясопродуктів і промислова переробка сирого м'яса.

Висновки. Для оптимізації аналітичних розрахунків доцільно побудувати баланс, аналогічний за своєю схемою формі міжгалузевого балансу. За рядками показується використання основних видів продукції в окремих секторах (промислові й сільськогосподарські підприємства, особисті господарства населення, селянські (фермерські) господарства, включаючи індивідуальних підприємців), а в рядках – формування ресурсів відповідної продукції в секторі промисловості, ресурсів споживання населення, ресурсів торгівлі. Інформаційною базою для побудови такого балансу можуть бути дані існуючого балансу ресурсів м'яса й м'ясопродуктів, дані про їхнє промислове виробництво, про структуру продажу продукції сільськогосподарськими підприємствами та населенням за окремими каналами реалізації, рівень товарності сільськогосподарського виробництва за секторами економіки, дані про структуру витрат на виробництво.

Перехід державних і регіональних органів статистики на зіставлення балансів ресурсів і використання м'яса й м'ясопродуктів за схемами, що аналогічні таблицям міжгалузевих балансів, у яких наводиться інформація у розрізі основних видів виробленої в країні та ввезеної продукції, дозволить підвищити об'єктивність оцінки стану відповідних продуктових ринків, аналітичних розрахунків, що характеризують ефективність використання вітчизняної й імпортової м'ясної сировини та імпортозаміщення, а також вірогідність вихідної бази у ході прогнозування розвитку ринків основних видів м'яса й м'ясопродуктів на державному та регіональних рівнях. Адже однією із центральних у політичному, економічному і соціальному житті країни є проблема продовольчої безпеки, що безпосередньо залежить від рівня її самозабезпеченості найбільш важливими продуктами харчування, до яких належать м'ясо та продукти його переробки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Копитець Н. Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теоретико-практичний аспект: монографія / Н. Г. Копитець. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 210 с.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://usaid.u2.com.ua/ukr/success_full.shtml?p=194
3. Руснак П.П. О некоторых экономических аспектах развития агропромышленного производства / П. П. Руснак // Социально-экономическая модель постреформированного развития агропромышленного производства в Украине. – К.: ИАЭ УААН. – 2000. – С. 139–143.
4. Свідовський А. М. Проблеми та досвід державного регулювання на ринку м'ясопродуктів / А. М. Свідовський, І. А. Оносова // Торгівля і ринок України. – Донецьк: ДонДУЕТ. – 2001. – С. 220–226.
5. Шиян Н. І. Стан і тенденції розвитку скотарства України: Текст лекції / Н. І. Шиян, Н. С. Найдьонова. – Х.: Харківський національний аграрний ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2006. – 43 с.

Современное состояние и проблемы развития рынка продукции мясного скотоводства

Е.А. Шуст

В статье проводится оценка современного состояния развития рынка продукции мясного скотоводства. Особое внимание уделяется рассмотрению особенностей функционирования рынка продукции мясного скотоводства. Исследованы особенности функционирования украинского рынка мяса и мясопродуктов, дается аналитическая оценка развития украинского мясного скотоводства в контексте обеспечения продовольственной безопасности населения Украины. Исследована специфика функционирования украинского рынка говядины, и основные тенденции его развития с учетом вступления Украины в ВТО. Проанализировано производство мяса и мясопродуктов всех видов. Осуществлена сравнительная оценка насыщенности рынка украинской мясной продукцией. Выявлены основные проблемы развития рынка продукции мясного скотоводства в Украине и намечены пути их решения.

Ключевые слова: рынок, крупный рогатый скот, спрос, предложение.

Current situation and problems of market products beef cattle

O. Shust

The article assesses the current state of market development of beef cattle production. Particular attention is paid to the features of the functioning of the market of production of beef cattle. The features of the functioning of the Ukrainian market of meat and meat products. This analytical evaluation of the development of Ukrainian beef cattle in the context of food security of the population of Ukraine. Investigated the specificity of functioning of Ukrainian beef market, and the main trends of its development in the light of Ukraine's accession to the WTO. Analyzed the production of meat and meat products of all kinds. Carried out a comparative assessment of market saturation Ukrainian meat products. The basic problems of development of the market of production of beef cattle in Ukraine and ways of their solution.

Key words: market, cattle, demand, supply.